

**Тупчий О. В.**

Київський державний торговельно-економічний університет

**Гриневич О. Л.**

Київський державний торговельно-економічний університет

## ОБРАЗ АНГЛІЇ В РОСІЙСЬКІЙ МОВНІЙ СВІДОМОСТІ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ 20 СТОЛІТТЯ (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ В. В. МАЄВСЬКОГО «НА БРИТАНСЬКИХ ОСТРОВАХ»)

*Мета статті – показати особливості та важливість лінгвістичних категорій: прецедентних феноменів та запозичень, що репрезентують образ Англії у повісті В. В. Маєвського «На Британських островах» (1955 рік). Аналіз здійснюється в лінгвоімагологічному аспекті. Лінгвоімагологічний аспект має на увазі, перш за все, оцінку образу Англії та її вербалізацію. Предметом розгляду є вербалізація образу Англії у повісті, що розглядається. У статті аналізуються лінгвістичні категорії, що відображають два аспекти зазначеної вербалізації – прецедентні феномени (прецедентні імена – топоніми) та запозичення. Вказані лінгвістичні категорії було відібрано за якісним та кількісним принципом. Також визначається рівень прецедентності розглянутих прецедентних імен, спосіб запозичення англіцизмів, аналізується оціночна лексика. Динаміка входження в мову, розвитку слова досліджується за допомогою словників іноземних слів різних років, починаючи зі словників початку 20 століття і закінчуючи сучасними словниками 21 століття. Об'єктом дослідження є образ Англії у вказаному романі. Ключовими методами дослідження є описовий метод і метод лінгвоімагологічної інтерпретації тексту. З допомогою останнього способу виявляється зв'язок значення слова з реаліями досліджуваного періоду, простежуються історичні зміни значення слів і динаміка даних змін. Основною для даного методу є оцінка та характеристика лексики та особистості автора тексту. В даному аналізі особистість автора, а також час, коли був написаний текст повісті має неабияке значення, тому що безумовно повість піддавалася суворій цензурі. Результати роботи можуть бути використані в процесі філологічних досліджень, у навчальному процесі в курсі англійської мови та лексикології, країнознавства, лінгвокраїнознавства, лінгвокультурології, міжкультурної комунікації, лінгвоімагології.*

**Ключові слова:** образ, прецедентні феномени, запозичення, лінгвоімагологія, англійський.

**Постановка проблеми.** Образ Англії в мовних свідомостях різних народів мав велике значення. Вплив Великобританії та Англії як її частини важко переоцінити, тому що в різні періоди історії Англія славилась як «цариця морей», як монополіст в світовій торгівлі, як найпотужніша імперія з широкою колоніальною географією. Всі ці фактори відображались на образі Англії у мовах і мовних свідомостях.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Стаття написана в руслі лінгвоімагології – нового напрямку лінгвістики, яке досліджує образ одного народу та країни у мовній свідомості іншого народу. Основоположником цього напрямку є Л. П. Іванова. Для нашого аналізу актуальним є образ Англії та її значимість для російської мови та культури.

В напрямі лінгвоімагології проводять дослідження Н. В. Величко, А. А. Мороз, Н. Н. Сиромля.

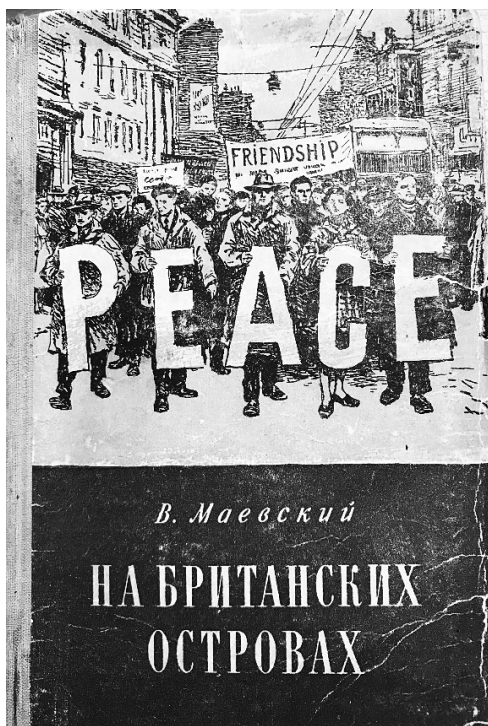
**Постановка завдання.** Завдання статті – показати особливості та важливість лінгвістичних категорій: прецедентних феноменів та запозичень, що репрезентують образ Англії у повісті В. В. Маєвського «На Британських островах» (1955 рік).

**Виклад основного матеріалу.** Багатогранним та складним є образ Англії у російській мовній свідомості. Такий образ у період кінця 16 – середини 19 століть був досліджений в окремій праці. Але принципово відрізняється образ Англії у російській мовній свідомості у вказаний період та у період 20 століття, який характеризується повною зміною політичного устрою, приходом радянської влади. Такий образ міг бути відображеним у публіцистичних творах та періодичних виданнях майже завжди через призму впливу жорсткої цензури та пропаганди. Таким нео-

двозначним джерелом є книга В. В. Маєвського 1955 року «На Британських островах». Важко зрозуміти чи писав автор те, що вимагалось від нього як від політичного оглядача або ж викладав свою позицію, що співпадала з генеральною лінією партії. Він був кореспондентом газети «Правда» в Англії та інших країнах і звичайно мав виражати відношення радянської влади і комуністичної партії до подій у країнах, де працював. Треба відзначити, що в книгах Маєвського дуже мало опису життя людей, їхнього побуту, напоїв чи страв, слів про схильність до тих чи інших занять, подорожей тощо. Майже все викладене автором є аналізом політичних подій, критикою британської влади, банкової системи, американського впливу, політичних партій чи буржуазних видань або описом стачок чи важкого життя робочого класу (останній аспект, судячи з історії Англії, відповідає дійсності: післявоєнне життя англійців було важким). Загальний тон книги добре передає її обкладинка (ілюстрація № 1), фотоілюстрація (ілюстрація № 2). Але менше з тим, саме такою бачили Англію звичайні люди, читаючи твори В. В. Маєвського, тож саме таким і формувався образ Англії в їхній свідомості. Таким чином, ці книги можемо розглядати як джерело для формування образу Англії в російській мовній свідомості середини 20 століття. Образ країни у лінгвоімагологічному аспекті повинен розглядатися на основі таких лінгвіс-

тичних категорій: прецедентні феномени, запозичення, етноміфологеми. Для аналізу відібрано найцікавіші та найбільш часто згадані в тексті приклади. Серед прецедентних феноменів виділяємо такі: прецедентні імена, що представлені топонімами Лондон (дощовий та туманний Лондон) та Темза. Серед запозичень були зафіксовано для аналізу наступні: «сейл», «смог», «сэндвич», «доки», «корнфлекс», а також етнічна інвектива «лайми». Щодо етноміфологем, вони майже відсутні в книзі, зустрічаються без характеристики чи опису і не мають матеріалу для аналізу. Таким чином, етноміфологеми не аналізувалися.

Розглянемо прецедентне ім'я «дощовий, туманний Лондон». Про туман та дощ в Лондоні автор згадує часто, але майже не описує їх: «Под скупыми лучами солнца молочная пелена тумана лениво отступает...» [5, с. 12]; «...ни едкие туманы, ни проливные дожди не стирают этих надписей...» [5, с. 38]; «вы надкнетесь на глубокую и непроницаемую, как лондонский туман, стену дыма...» [5, с. 106]; «стояли дождливые туманные дни декабря 1950 года» [5, с. 109]; «тяжелая, непроницаемая пелена тумана окутывала Лондон... Туман сменялся дождем, сырость пронизывала насквозь» [5, с. 251]. В даних цитатах спостерігаємо скоріше негативну ніж позитивну оцінку, на що вказують такі лексеми як «лениво», «едкие», «тяжелая». Жодного разу автор не згадує позитивний аспект дощу, наприклад зелену траву чи



Ілюстрація № 1



Ілюстрація № 2

свіжість. Вказана лексика служила неприємному і сірому образу Лондона.

Розглянемо прецедентне ім'я «Темза». Наведемо приклади зі згадуванням гідроніма Темза: «На территории Лондона через Темзу переброшено 20 мостов» [5, с. 6]; «отступает к свое у логову- сырой Темзе» [5, с.12]; «...извилистой Темзой и ажурными мостами над ней» [5, с. 17]; «Темза делает крутую петлю» [5, с. 21]. Лексика, що пов'язана з топонімом Темза в наведених прикладах скоріш нейтральна і не несе чітке емоційне навантаження, вона більше інформативна. Єдина негативна оцінка міститься у прикладі, в якому Темзу порівняно з «логовом» (лігвом), що буває у хижих тварин. Позитивної оцінки в прикладах не міститься.

Проаналізуємо запозичення англійського походження, тобто англіцизми, що зустрічаємо в текстах В. В. Маєвського.

Перше запозичення, що аналізуємо – «доки». В. В. Маєвський згадує його три рази: «В конце XVIII – первой половине XIX веков бурными темпами развернулось строительство нескольких сложных систем доков на северном и южном берегах Темзы; доки выросли сразу же за Тауэром...» [5, с. 128]; «В XIX веке были созданы бристольтские доки» [5, с. 21].

Дане запозичення було описане ще в словнику А. Н. Чудінова 1910 року:

«Док (англ. dock, лат. dog – сосуд, греч. doche – резервуар): 1) канал или бассейн, назначенный для судов, требующих починки или осмотра; для этого из канала выпускают воду помощью шлюзов, отделяющих его от фарватера; 2) искусственный береговой бассейн, окруженный магазинами для склада товаров» [10].

У словнику Ушакова середини 20 ст. описується слово «докер», але в рамках його тлумачення автор надає і слово «доки». «Докер, докера, муж. (англ. docker). Рабочий на доках и судостроительных верфях. Забастовка английских докеров [9]. Пошук у НКРЯ дав 155 результатів, частина з них – використання слова у зазначеному значенні, частина – використання омонімів [6]. Перше використання даного англіцизму за НКРЯ – 1725 рік. Присутність даного запозичення в словниках та використання його в досліджуваному тексті без пояснення значення свідчить про високий ступінь освоєння даного запозичення в середині 20 століття, фіксуємо третій рівень освоєння запозичення за теорією рівнів освоєння В. М. Арістової [1, с. 50] – укорінення в мові. Щодо способу запозичення, даний англіцизм не

схожий в фонетичній передачі на вимову англійського оригіналу, але схожий на письмову передачу, тож був застосований спосіб запозичення – транслітерація.

Наступне досліджуване запозичення – «сейл». Наведемо приклад з тексту: «Средний покупатель ждет этих «сейлов», чтобы сэкономить на покупке самого необходимого» [5, с. 51]. Сьогодні таке слово часто зустрічається, воно стало частиною російської мови. Дане слово відсутнє в тлумачному словнику С. І. Ожегова середини 20 ст., відсутнє в тлумачному словнику Д. Н. Ушакова (1935–1940 роки видання), відсутнє в словнику іноземних слів Л. П. Крисіна 1998 року, але присутнє в Орфографічному словнику В. В. Лопатіна 2013 року: «сейл – орф. сейл, -а» [4]. Пошук у НКРЯ дав чотири результати використання даного слова з 1997 по 2002 рік [6]. Тож використання його у В. В. Маєвського є, вочевидь, одним з перших чи першим вживанням в російській мові. Щодо ступеня запозичення, ми спостерігаємо перший ступінь – проникнення в мову. Щодо способу запозичення, лексема близька до англійської вимови і не співпадає з англійським написанням «sale», тож був використаний спосіб запозичення – транскрипція.

Наступне запозичення – лексема «смог», що давно вже пов'язана в багатьох мовах з Лондоном. Наведемо приклад її використання у автора: «Но бывают дни, когда улицы Лондона оказываются совершенно пустыми: на город опускается желтое чудовище – «смог». Слово «смог»- неологизм в английском языке. Оно происходит от соединения слов «смок» – «дым» и «фог» – «туман» ... Это не просто туман – это стихийное бедствие» [5, с. 251]. В тлумачному словнику Д. Н. Ушакова (1935–1940 роки) дане слово ще відсутнє. В словнику середини 20 століття С. І. Ожегова знаходимо таке тлумачення: «В больших городах: душливый туман, смешанный с выхлопными газами, дымом и копотью. Над городом повис с» [8]. В Орфографічному словнику В. В. Лопатіна 2013 року міститься таке тлумачення: «смог, -а (туман)» [4]. Пошук у НКРЯ дає більше 5000 результатів, але майже всі вони показують омонімічне значення, тобто форму дієслова «могу» в минулому часі чоловічого роду («смог»). Тож пошук у НКРЯ не є інформативним. Можна зробити висновок, що слово ввійшло в мову приблизно в середині 20 століття, тобто в той час, коли вийшла книга В. В. Маєвського. Щодо оціночної лексики стосовно даного запозичення, то вона достатньо негативна: автор порівнює смог з чудовиськом, лихом

(«чудовище», «бедствие»). Автор також згадує, що від смога серйозно хворіють і навіть вмирають лондонці. Ступінь освоєння даного англіцизму на момент написання досліджуваного тексту – проникнення. Через те, що лексема «смог» схожа на англійське оригінальне слово «smog» як за вимовою, так і за написанням, спосіб запозичення визначаємо як змішаний, тобто транскрипція та транслітерація разом.

Наступне запозичення, що аналізуємо – «сэндвич». Автор спочатку пояснює, що це: «Сэндвич – значит бутерброд», а далі надає цікаве значення даного слова у тогочасній англійській мові: «Человек получает это прозвище за то, что носит на себе щиты – два сзади, один спереди – и словно становится начинкой между ними. На щитах надпись... Человек – реклама медленно движется по краю тротуара» [5, с. 51]. Дане слово відсутнє у словнику Попова (1907 р.), словниках Ушакова та Ожегова (середина 20 століття). Також воно відсутнє в словнику іноземних слів Л. П. Крисіна 1998 року. В сучасних електронних російських словниках іноземних слів 2007 та 2009 року це слово також відсутнє. Пошук у НКРЯ дає три результати використання в літературі слова «сэндвич» та 26 результатів використання варіанта «сандвич» [6]. Можна зробити припущення, що слово дуже швидко ввійшло до російської мови і автори словників вже не вважали його іноземним. Написання слова свідчить про те, що воно було запозичене за допомогою транскрипції, тому що звучання його нагадує оригінальне англійське.

Наступне запозичення, що розглядаємо – «лайми». Наведемо приклад його використання в тексті. Автор наводить текст з англійського журналу, де журналіст грає словами, називаючи англійців так, як їх називають американці: «...весьма вероятно, что многим из нас, проклятых лайми, придется умирать с ними!» [5, с. 113]. У сносках автор дає пояснення даному слову: «Лайми – презрительная кличка, которой американцы наделяют англичан» [5, с. 113]. В словниках різних періодів дане слово відсутнє, але наведене автором значення його співпадає з описаним в електронній енциклопедії: «Лайми преимущественно американское слангпрозвище для британца . Первоначально использовалось как уничижительное слово для моряков в британском королевском флоте. С начала XIX века Королевский флот практиковал добавление лимонного сока в ежедневный рацион моряков грога. Витамин С в цитрусовых предотвращает цингу и помогает этим морякам. В то время «лимон»

и «лайм» использовались как синонимы для обозначения цитрусовых. Первоначально лимонный сок (из лимонов, импортированных из Европы) использовался в качестве добавки для грога на кораблях Королевского флота, но позже был заменен на лайм (выращенный в британских колониях)... Со временем этот термин потерял свой военно-морской оттенок и стал использоваться для обозначения британцев в целом, а в 1880-х годах – британских иммигрантов в Австралии, Новой Зеландии и Южной Африке. Хотя этот термин мог использоваться ранее в США... Такое использование не было зарегистрировано до 1918 года. К 1925 году использование в американском английском было расширено, чтобы обозначать любого британца. Термин был настолько широко известен, что фигурировал в заголовках американских газет» [12]. Пошук у словнику «Cambridge dictionary» дав таке тлумачення: «Limey noun [C] US informal old-fashioned UK /'laɪ.mi/ US /'laɪ.mi/ an insulting word for a British person» [11]. Тож значення його співпадає з зазначеними вище. Пошук у НКРЯ дав один результат використання у такому ж значенні. Таким чином слово «лайми» є етнічною інвективною, характерною для англійської мови і, навіть більше, для американської англійської мови. Воно практично не ввійшло в російську мову, тобто його запозичення зупинилося на етапі проникнення в мову. Написання його базується на транскрипції, а не транслітерації, тому що вимова його в російській мові схожа на оригінальну англійську вимову.

Наступне запозичення, що розглядаємо – «корнфлекс». Наведемо використання його автором: «За завтраком англичанин ест корнфлекс производства американских компаний» [5, с. 100]. Дане запозичення не було знайдене в жодному словнику. Пошук в НКРЯ показав 5 результатів використання в літературі (перше – 1990 рік, останнє – 2005 рік) [6]. Таким чином запозичення зупинилося на етапі проникнення в мову та не ввійшло в широке застосування, воно, вочевидь, було замінено російськомовним варіантом «кукурузные хлопья». Спосіб запозичення слова «корнфлекс» можна назвати змішаним, тому що і написання і вимова слова частково базуються на транслітерації, частково – на транскрипції.

**Висновки і пропозиції.** Проаналізований матеріал свідчить про те, що автор В. В. Маєвський доволі часто згадував англійські поняття, деякі з них він використав в тексті першим або одним з перших. Оцінка автором різних англійських понять та прецедентних феноменів часто ней-

тральна, іноді – негативна, рідко – позитивна. Для лінгвоімагології важливою є також оцінка самого автора твору. В даному випадку характер автора майже не окреслено, він виступає не як творець художнього твору, а як журналіст, чітко слідуючий ідеологічній парадигмі, тому оцінити його особистість важко. Звернення до фактів та реалій

англійського життя, знайдені в тексті запозичення та прецедентні феномени англійського походження є аргументом на користь значущості образу Англії для російської мови та культури другої половини 20 століття. Даний аналіз може бути використаний для подальшого розвитку нового напрямку лінгвістики – лінгвоімагології.

#### Список літератури:

1. Аристова В. М. Англо-русские языковые контакты (англицизмы в русском языке). Л., Изд-во ЛГУ, 1978. 150 с.
2. Большой словарь иностранных слов (2007). URL: <http://rus-yaz.niv.ru/doc/foreign-words-big/index.htm> (дата звернення: 3.02.2022).
3. Крысин Л. П. Толковый словарь иноязычных слов. М. : Рус. яз., 1998. URL: <http://megabook.ru/encyclopedia/book> (дата звернення: 3.02.2022).
4. Лопатин В. В. Русский орфографический словарь. М., 1999. URL: <http://rus-yaz.niv.ru/doc/orthographic-dictionary/index.htm> (дата звернення: 3.02.2022).
5. Маевский В. В. На Британских островах. Москва, типография «Красное знамя» изд-ва «Молодая гвардия», 1955. 254 с.
6. Национальный корпус русского языка. URL: <http://www.ruscorpora.ru/> (дата звернення: 3.02.2022).
7. Новый словарь иностранных слов (2009). URL: <http://rus-yaz.niv.ru/doc/foreign-words-new/index.htm> (дата звернення: 3.02.2022).
8. Ожегов С. И. Словарь русского языка Государственное издательство иностранных и национальных словарей. Москва, 1963. 900 с. URL: <https://slovarozhegova.ru/> (дата звернення: 3.02.2022).
9. Ушаков Д. Н. Толковый словарь русского языка. URL: <http://ushakovdictionary.ru/> (дата звернення: 3.02.2022).
10. Чудинов А. Н. Словарь иностранных слов, вошедших в состав русского языка. СПб. : Издание В. И. Губинского, 1910. URL: [https://dic.academic.ru/contents.nsf/dic\\_fwords/](https://dic.academic.ru/contents.nsf/dic_fwords/) (дата звернення: 3.02.2022).
11. Cambridge dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/translate/> (дата звернення: 3.02.2022).
12. Wikipedia site: 360wiki.ru. URL: <https://360wiki.ru/wiki/Lime> (дата звернення: 3.02.2022).

#### **Tupchiy O. V., Grinevich O. L. THE IMAGE OF ENGLAND IN THE RUSSIAN LANGUAGE CONSCIOUSNESS OF THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY (ON THE MATERIAL OF V.V. MAEVSKY'S STORY "ON THE BRITISH ISLES")**

*The purpose of the article is to show the features and importance of linguistic categories: precedent phenomena and borrowings that represent the image of England in the story of V.V. Mayevsky "In the British Isles" (1955). The analysis is carried out in the linguoimagological aspect. The linguoimagological aspect implies, first of all, the assessment of the image of England and its verbalization. The subject of consideration is the verbalization of the image of England in the story which is under consideration. The article analyzes the linguistic categories that reflect two aspects of this verbalization – precedent phenomena (precedent names – place names) and borrowing. These linguistic categories were selected on a qualitative and quantitative basis. The level of precedent of the considered precedent names, the way of borrowing English words is determined, the evaluative vocabulary is analyzed. The dynamics of entering the language, the development of the word is studied with the help of dictionaries of foreign words of different years, starting with dictionaries of the early 20th century and ending with modern dictionaries of the 21st century. The object of study is the image of England in this novel. The key research methods are the descriptive method and the method of linguoimagological interpretation of the text. With the help of the latter method the connection of the meaning of the word with the realities of the studied period is revealed, historical changes in the meaning of words and the dynamics of these changes are traced. The main for this method is the assessment and characterization of vocabulary and personality of the author of the text. In this analysis, the identity of the author, as well as the time when the text of the story was written is of great importance, because of course the story was subjected to severe censorship. The results of the work can be used in the process of philological research, in the educational process in the course of English and lexicology, country studies, linguistics, linguoculturology, intercultural communication, linguoimagology.*

**Key words:** image, precedent phenomena, borrowing, linguoimagology, English.